

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ВІД НАСИЛЬСТВА

WAYS OF IMPROVING THE STATE POLICY AIMED AT PROTECTING CHILDREN FROM VIOLENCE

Лесько Н.В.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
адміністративного та інформаційного права
Інституту права та психології

Національного університету «Львівська політехніка»

У статті досліджуються напрями вдосконалення державної політики захисту дітей від насильства. Запропоновано критерії ефективності роботи суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству щодо дітей.

Ключові слова: державна політика, насильство, жорстоке поводження з дітьми, агресія, діти, неповнолітні особи.

В статье исследуются направления совершенствования государственной политики защиты детей от насилия. Предложены критерии эффективности работы субъектов, осуществляющих мероприятия в сфере предотвращения и противодействия насилию в отношении детей.

Ключевые слова: государственная политика, насилие, жестокое обращение с детьми, агрессия, дети, несовершеннолетние лица.

The article examines the ways of improving the state policy aimed at protecting children from violence. The criteria of the effectiveness of the work of the subjects engaged in the prevention and counteraction of violence against children are outlined.

Key words: state policy, violence, ill-treatment of children, aggression, children, minors.

Постановка проблеми. Поняття «насильство» утвердилось в свідомості людини ХХІ ст. Насильство щодо дітей, насильство в засобах масової інформації, незаконне насильство в поліції, насильство на вулицях, насильство влади стосовно громадян, інформаційне насильство – все це реалії сьогодення нашої держави.

За таких умов захист дітей від насильства та інших протиправних дій як правова проблема пов'язаний із найважливішим завданням української держави – захистом прав людини і прав дитини зокрема, оскільки від цього залежить майбутнє нашої держави.

Стан опрацювання. Значну увагу питанню захисту дітей від насильства приділяли такі науковці: О.М. Бандурка, А.Б. Блага, А.А. Бова, О.В. Бойко, В.О. Брижик, А.О. Галай, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, І.А. Грабська, Т.В. Журавель, Д.Г. Заброта, Я.В. Квітка, О.В. Ковальова, О.О. Кочемировська, Л.В. Крижна, О.О. Лазаренко, К.Б. Левченко, Ю.В. Лисюк, О.А. Мартиненко, Н.Е. Мілорадова, С.В. Тунтуєва, Г.О. Христова, Х.П. Ярмак, М.Е. Ясенівська та інші.

Метою статті є дослідження напрямів удосконалення державної політики захисту дітей від насильства.

Виклад основного матеріалу. Державна політика захисту дітей від насильства та інших протиправних дій має поставити міцний заслін, який забезпечував би охорону дітей від насильницьких посягань. Проте доводиться констатувати, що означена система далеко не адекватна сучасному стану суспільства, в якому нині значного поширення набули негативні явища і процеси, що прямо і побічно сприяють вчиненню злочинів щодо дітей (збільшення кількості розлучень, зростання кількості неблагополучних сімей, поширення алкоголізму, наркоманії, токсикоманії, панування правового нігілізму, зростання правопорушень загалом) [1, с. 157].

Так, О.Д. Коломоєць виділяє основні напрями підвищення ефективності діяльності суб'єктів, що здійснюють захист дітей від насильства:

– вжити заходи щодо створення доступних широкому загалу баз даних, в яких би відображалася статистика щодо випадків насильства щодо дітей у сім'ї, перебігу розслідування та покарання, категорій жертв насильства та осіб, що вчинили насильство;

– внести зміни до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», згідно з якими доповнити його відповідним положенням про спеціальне фінансування служб підтримки постраждалих осіб, ввести стабільне, довгострокове фінансування з національного бюджету з метою створення необхідної кількості притулків по всій країні;

– звернути увагу на кадрове забезпечення суб'єктів профілактики насильства в сім'ї. Пропонується встановити вимоги до кандидатів на посади зазначених органів та установ, які б передбачали наявність вищої педагогічної та (чи) психологічної освіти, при цьому забезпечити повноцінне фінансування цих установ;

– розробити механізм, який би унеможливував клопотання жертви насильства в сім'ї щодо закриття кримінальної справи за її проханням, тим самим зменшивши ризик впливу на жертву з боку порушника [2, с. 85].

У контексті правового удосконалення законодавства у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій варто навести думку М.В. Щедрина, який зазначає, що суспільство подалу позбувається ілюзій, пов'язаних із тим, що прийняття «хорошого» закону вирішить всі проблеми. Закон застосовують люди, і кінцевий результат залежить від їхньої кваліфікації, старанності і порядності. У кожного суб'єкта боротьби із правопорушеннями є свої проблеми. Найбільш гостро вони проявляється в органах внутрішніх справ. Професіоналізм кадрів, які здійснюють попередження злочинності, у перехідний період помітно знизився. У правоохоронну сферу прийшло багато молодих людей, які не мають необхідної кваліфікації і досвіду. Ми продовжуємо боротися зі злочинністю не вмінням, а кількістю [3, с. 34].

Залучення до сфери попередження правопорушень найбільш здібних і творчих людей нового покоління залежить від громадської значущості та оцінки цієї діяльності. Правоохоронна діяльність має бути престижнішою і вигіднішою, ніж кримінальна. Проте законодавці для підвищення матеріального достатку працівників правоохоронної системи обрали дивний шлях – надання пільг та соціальних гарантій. При цьому, як правило, не вказується джерело, з якого мають компенсуватися ці пільги. Серед нагальних кадрових проблем – організація професійного

відбору, підвищення якості професійної підготовки, а також перепідготовки та підвищення кваліфікації [3, с. 37].

Водночас М.І. Нікулін наголошує на тому, що в державі ще не розроблена і неприйнята на відповідному рівні концепція адміністративної політики держави загалом. Під адміністративною політикою, на думку вченого, варто розуміти: державно-владну організацію протидії адміністративним правопорушенням, яка здійснюється на основі адміністративно-деліктного законодавства.

В адміністративній політиці має переважати комплексний, багатоаспектний характер заходів протидії адміністративним деліктам і відображати її концептуальний, законодавчий, правозастосовний рівні: 1) державна політика (доктрина) попередження адміністративних правопорушень, виражена у відповідних нормативних актах (законах, указах, постановах); 2) наукова теорія і синтез відповідних політичних, соціологічних і правових знань; 3) особливий вид соціальної діяльності держави, спрямований на активну, наступальну протидію з адміністративними правопорушеннями. Також недостатнє фінансування теорії і практики боротьби з адміністративними правопорушеннями [4, с. 184–185, 190–191]. Тому необхідно прийняти єдиний нормативно-правовий акт – Закон України «Про профілактику правопорушень в Україні», який містить би загальні напрями, форми, методи профілактичної діяльності, визначав би коло учасників цієї діяльності, їх правовий статус, сферу діяльності, критерії оцінки ефективності роботи.

Відповідно до ст. 152 Сімейного кодексу України, дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів безпосередньо до суду, якщо вона досягла чотирнадцяти років [6]. Однак формальність цього права очевидна. Вважаємо, що дитині звернутися за захистом до будь-якого уповноваженого органу, тим більше, до суду, є, практично неможливим процесом – навіть дорослому це буває складно. Тому доцільно при дитсадках і школах організувати системне правове виховання, яке, безсумнівно, є частиною культури підростаючого покоління.

Вкрай необхідним є:

- розробка та ухвалення Національної програми подолання насильства у сім'ї;
- вилучення злочинів, передбачених ст. 125 та ст. 126 Кримінального кодексу України, що вчинені у сім'ї, з переліку злочинів приватного звинувачення [7, с. 95].
- встановлення кримінальної відповідальності з адміністративною преюдицією за вчинення насильства в сім'ї: після дворазового притягнення до адміністративної відповідальності [8, с. 195].

У контексті досліджуваного питання, необхідно акцентувати увагу на проблемі ратифікації Стамбульської конвенції від 11.05.2011 р. Стамбульська конвенція примушує кожну державу до створення таких механізмів, коли відповідальність для кривдника настає за першим повідомленням про його дії. Саме тому ратифікація цього документа є вкрай важливою для України, де проблема механізму застосування норм законів існує у всіх сферах.

Упродовж 2014–2015 рр. представниками Уряду України було неодноразово наголошено на необхідності якомога скорішої ратифікації Україною Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) – відкрита для підписання 11 травня 2011 р. в рамках 121-го засідання Комітету міністрів Ради Європи у Стамбулі (Туреччина). Зазначена Конвенція створює всеохоплюючі правові рамки захисту жінок від усіх форм насильства та спрямована на попередження та ліквідацію цього явища, а також передбачає міжнародний механізм моніторингу імплементації її положень на національному рівні. Україна стала 17-ю державою, яка приєдналася до цього важливого міжнародно-правового інструменту, підписавши Стамбульську конвенцію 7 листопада 2011 р.

Станом на квітень 2015 р. 16 держав-членів Ради Європи ратифікували Стамбульську конвенцію, тоді як 21 держава підписала її. Україна нині не ратифікувала цю Конвенцію, хоча вітчизняні та міжнародні експерти стверджують, що нині вона набула для України особливої актуальності.

Заступник міністра соціальної політики Н.В. Федорвич зазначила: «Ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами Уряд розглядає як одне зі своїх першочергових завдань, хоча і усвідомлює, наскільки це складний процес і як багато зусиль потрібно докласти» [9].

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами визначає гендер як соціально закріплені ролі, поведінку, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними жінкам і чоловікам [10].

Із застереженнями щодо Стамбульської конвенції у 2017 р. виступила Рада церков і релігійних організацій. «Ці побоювання підкріплюються тим, що конвенція гарантує захист від дискримінації за ознакою «гендерної ідентичності» та «сексуальної орієнтації», що робить поняття «гендер» залежним не від природних статевих ознак, а від самоідентифікації особи», – йдеться в повідомленні. Такий викривлений підхід, на думку Ради церков, може зробити Стамбульську конвенцію інструментом для популяризації в українських школах і університетах нових «гендерних ролей» та одностатевих стосунків», – вважають у Раді церков.

Варто зазначити, що Ратифікація Стамбульської конвенції дала би експертам Ради Європи контролювати, як Україна виконує взяті на себе зобов'язання, також Україна мала б право вимагати посилення відповідальності для кривдників українських громадян за кордоном. Крім того, це дає змогу вимагати відповідальності для кривдників-українців, які переховують за кордоном.

Варто зауважити, що в українському законодавстві вже введені поняття «гендерної ідентичності» та «сексуальної орієнтації», наприклад у ст. 2 Кодексу законів про працю України. «Гендерна рівність» зустрічається в низці інших законів України. Саме тому необхідно в законодавстві визначити поняття «гендер» для того, аби встановити рівні права для всіх і дійти термінологічної узгодженості, що ми маємо розуміти під цим визначенням [11].

Отже, підписана у 2011 р. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами матиме для України позитивні наслідки для реалізації державної політики, зокрема й з протидії насильству, спрямованому проти дітей. Проте приєднання України до Конвенції потребує значного доопрацювання національного законодавства стосовно його відповідності положенням Конвенції.

Необхідно законодавчо закріпити правові та організаційні засади взаємодії всіх суб'єктів захисту дітей від насильства та інших протиправних дій із чітким розмежуванням їх повноважень. На жаль, як показує практика, один співробітник органу Національної поліції часто безсиллий перед сімейним конфліктом без узгодженого механізму взаємодії з іншими державними органами і громадськими організаціями.

Втручання уповноважених підрозділів органів Національної поліції на ранніх стадіях профілактики насильства є ефективнішим заходом у боротьбі з насильством щодо дітей, ніж будь-які запобіжні програми. Однією з переваг такого раннього втручання може бути перерозподіл громадських фондів на реалізацію інших корисних для суспільства програм. Окрім того, це дасть змогу економити час і кошти, що витрачаються судовими установами, соціальними і правоохоронними органами на боротьбу з насильством щодо дітей.

Видається за доцільне запровадити посаду шкільного офіцера поліції. Основні завдання шкільного офіцера поліції: захист прав і законних інтересів дітей – учнів середнього навчального закладу; профілактика бездоглядності, правопорушень серед учнів середнього навчального закладу; проведення індивідуально-профілактичної роботи з учнями і їхніми батьками, які стоять на внутрішньому обліку в середньому навчальному закладі, на обліку в уповноважених підрозділах органів Національної поліції, службі у справах дітей; ужиття заходів для запобігання та припинення насильства щодо дітей у сім'ї, в навчальному закладі між дітьми, а також профілактика фактів грумінгу та кібербулінгу над дитиною; сприяння проведенню процедури шкільної медіації – розв'язування конфліктних ситуацій через примирення сторін шляхом знаходження оптимального варіанта розв'язання проблеми; забезпечення охорони громадського порядку під час проведення культурно-розважальних та спортивних заходів, в яких беруть участь діти, які навчаються в навчальному закладі.

Висновки. Офіційні показники правопорушень, які подаються відповідними органами, не відповідають реальному стану речей. Реальний стан правопорушень у країні характеризується негативними тенденціями, пов'язаними зі зростанням і кількісних, і якісних показників правопорушень. «Невидимість» проблеми насильства щодо дітей в Україні засвідчує, насамперед, відсутність достовірної статистики. На жаль, в Україні не набула поширення практика перевірки офіційної статистики за допомогою альтернативних джерел (шляхом опитування громадян). Діти – жертви незаконного насильства найчастіше не скаржаться

на протиправні щодо них дії, і всі виявлені випадки залишаються латентними і не враховуються чинною системою реєстрації правопорушень.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. № 2229-VIII важливим повноваженням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, є забезпечення здійснення моніторингу ефективності законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству, практики його застосування. Проте запровадження сучасних форм і методів боротьби з насильством стосовно дітей, які ґрунтуються на кращих міжнародних практиках, потребує розробки не лише моніторингу ефективності законодавства, але й моніторингу ефективності самої діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Важливим критерієм ефективності роботи суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству щодо дітей може виступати зростання загальної кількості звернень із приводу вчинення насильства стосовно дітей. Ця тенденція виступатиме беззаперечним доказом зростання довіри до правоохоронних органів, підвищення їхньої поінформованості щодо можливості отримання допомоги та зниження загальної толерантності до насильства в суспільстві. Окрім того, критерієм ефективної превентивної роботи зазначених суб'єктів може виступати зменшення частки повторних звернень із приводу вчинення насильства стосовно дітей, своєчасність та ефективність наданої допомоги, неупередженість та об'єктивність ухвалених рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Левицька Л.В. Запобігання насильницьким злочинам щодо неповнолітніх в Україні: дис. ... канд. юрид. наук / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ірпінь, 2003. С. 157.
2. Коломоєць О.Д. Адміністративно-правове регулювання відповідальності за вчинення насильства у сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2010. С. 85
3. Щедрин Н.В. Основы общей теории предупреждения преступности: учеб. пособ. Красноярск: Краснояр. гос. ун-т, 1999. С. 34.
4. Никулин М.И. Проблемы науки административной деликтологии : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.14. Москва, 2006. С. 184–185, 190–191.
5. Лесько Н. В. Проблеми правового регулювання профілактики правопорушень в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2014. № 807. С. 231–235.
6. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21/22. Ст. 135.
7. Трохим І.Б., Федькович Г.В., Чумало М.С. Подолання насильства в сім'ї: український та міжнародний досвід. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. С. 95.
8. Ковальова О.В. Діяльність служби дільничих інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2008. С. 195.
9. Міністерство соціальної політики України: Ратифікація Стамбульської Конвенції є частиною міжнародних зобов'язань України. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247752814
10. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11 травня 2011 р. (Стамбульська конвенція). URL: <http://www.coe.int/uk/web/stop-violence-against-women>.
11. Чому в Україні бояться слова «гендер»? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/details/28764912.html>.